

Anna MAJCHRZAK*

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA RYNKU PRACY W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM

Zarys treści: Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w ryku pracy należy rozpatrywać w kontekście ekonomicznym i pozaekonomicznym. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych często jest sposobem na ich rehabilitację i powrót do normalnego życia. Dla tej grupy osób istotne znaczenie ma także funkcja dochodowa pracy zawodowej. Aktywizacja zawodowa powinna stanowić ważny element polityki społeczno-ekonomicznej państwa. Celem opracowania jest analiza sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy w województwie zachodniopomorskim. W opracowaniu wykorzystane zostały dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego. Analizie poddano aktywność i bierność zawodową osób niepełnosprawnych. Na poziom tych wskaźników istotny wpływ ma sytuacja zdrowotna tej grupy oraz cechy demograficzne. W ostatniej części omówione zostały czynniki pro- i dezaktywizujące społeczność niepełnosprawnych na rynku pracy.

Słowa kluczowe: niepełnosprawni, aktywność zawodowa, rynek pracy.

Wprowadzenie

Zarówno w nauce, jak i w życiu codziennym niejednokrotnie zastanawiamy się nad miejscem i rolą człowieka w przyrodzie i społeczności ludzkiej. Z pozoru zdawać by się mogło, że w pełni jesteśmy „panami swojego życia”. Jednakże dochodzimy do wniosku, że w rzeczywistości jest wiele czynników, które decydują o naszym życiu i na które nie zawsze mamy wpływ. Do tej grupy czynników niewątpliwie należy zaliczyć niepełnosprawność, która nawet, jeśli nie dotyczy każdego z nas bezpośrednio, w gruncie rzeczy staje się udziałem wielu poprzez kontakt z osobami niepełnosprawnymi w różnego rodzaju grupach społecznych.

Zjawisko niepełnosprawności, które towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów, jest jednym z ważniejszych aspektów życia społeczno-ekonomicznego. Wywiera ono wpływ na funkcjonowanie osoby, która jest nią dotknięta. Powoduje między innymi ograniczenia w pełnieniu ról społecznych, czyli zakresu

---

* Instytut Ekonomii i Zarządzania, Politechnika Koszalińska, stażysta

zadań, które człowiek spełnia, bądź powinien spełniać – w zależności od wieku, płci, pozycji w grupie itp.¹ Osoby nią dotknięte ze względu na stan zdrowia mają ograniczone możliwości podjęcia pracy, mniejszą wydajność, co przekłada się na niższe zarobki.

Osoby niepełnosprawne stanowią grupę wewnętrznie zróżnicowaną m.in. pod względem stopnia, rodzaju niepełnosprawności, miejsca zamieszkania, wieku, wykształcenia, sytuacji na rynku pracy i innych cech społeczno-ekonomicznych.

Celem opracowania jest przedstawienie charakterystyki osób niepełnosprawnych według cech demograficznych i ekonomicznych w województwie zachodniopomorskim. Podjęto próbę wyróżnienia cech, jakimi powinna odznaczać się osoba niepełnosprawna, aby zwiększyć swoje szanse na zatrudnienie oraz omówiono działania jakie muszą podjąć osoby niepełnosprawne by mogły zaistnieć na rynku pracy.

Statystyka opisowa wykorzystana w opracowaniu, obejmuje osoby niepełnosprawne definiowane zgodnie z metodologią NSP 2002². Jest to zarazem podstawowe źródło informacji o cechach subpopulacji osób niepełnosprawnych. Choć z natury rzeczy liczebnie największy udział wśród niepełnosprawnych mają osoby starsze, to jednak szczególną uwagę w badaniu zwrócono na populację osób w wieku produkcyjnym. Analiza tej grupy została przeprowadzona w ujęciu przestrzennym, według powiatów województwa zachodniopomorskiego.

Charakterystyka demograficzna osób niepełnosprawnych

W Polsce występowała w okresie międzypisowym (1988 – 2002) duża dynamika przyrostu liczby osób niepełnosprawnych³. Nastąpił wtedy wzrost liczby osób niepełnosprawnych z 3 736 tys. w 1988 r. do 5 457 tys. w 2002 r. (przyrost o 46,1%). Dynamikę wzrostu należy ocenić jako wysoką, co wynika głównie z dłuższego przeciętnego okresu życia, wejściem wyżej demograficznego w wiek produkcyjny, zmniejszeniem się popytu na pracę oraz poszukiwaniem alternatywnych źródeł dochodu.

---

¹ Zob. Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998, s. 10.

² Zob. *Osoby niepełnosprawne oraz ich gospodarstwa domowe 2002 r. Część I Osoby niepełnosprawne*, GUS, Warszawa 2003, s. 15.

³ Tamże, s. 23.

Liczba osób niepełnosprawnych w województwie zachodniopomorskim w 2002 stanowiła 13,7% ogółu ludności województwa (analogicznie w kraju 14,3%). Oznacza to, że co siódmy mieszkaniec województwa (podobnie jak w kraju) doświadcza niepełnosprawności, podczas gdy w 1988 roku, co dziesiąty⁴. Liczba osób niepełnosprawnych w wieku powyżej 16 lat - wg danych GUS z 2002 r. wynosi 224 446 osób, tj. 13,22% ogółu ludności województwa, natomiast w wieku od 0 do 15 lat - wynosi 9 052 osób tj. 5,35%. W ogólnej populacji niepełnosprawnych 52,5% (122 477 osób) stanowią kobiety.

Analiza liczby osób niepełnosprawnych w poszczególnych grupach wiekowych pozwala zauważyć, że największy udział stanowi grupa osób w wieku 50 lat i więcej tj. 70%, z czego 35% to pięćdziesięciolatekowie, czyli roczniki z tzw. wyżu demograficznego urodzone w latach 50-tych XX w.

Ważnym czynnikiem, determinującym status osoby na rynku pracy jest wykształcenie. Możliwość wykazania się właściwymi kwalifikacjami jest podstawowym kryterium uzyskania zatrudnienia, a dla osoby niepełnosprawnej uzyskanie pracy zgodnej z jej możliwościami i zainteresowaniami. To nie tylko sposób na polepszenie sytuacji ekonomicznej, ale także niezbędny warunek uzyskania poczucia własnej wartości i integracji ze społeczeństwem. Uzyskiwany poziom wykształcenia i zdobyte kwalifikacje decydują o szansach podjęcia pracy na coraz bardziej konkurencyjnym rynku pracy. Abstrahując od stereotypowych postaw pracodawców wobec zatrudniania osób niepełnosprawnych, wykształcenie i kwalifikacje stanowią barierę w podejmowaniu pracy oraz od stosowanych mechanizmów i instrumentów ekonomicznych polityki państwa wobec aktywizacji zawodowej niepełnosprawnych⁵.

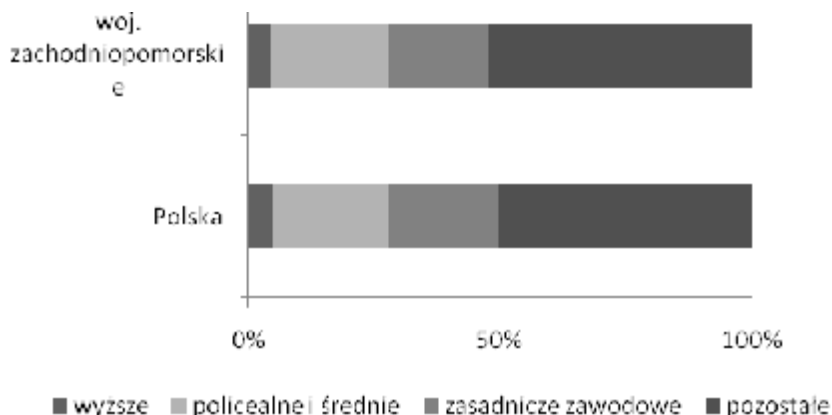
W województwie zachodniopomorskim struktura wykształcenia osób niepełnosprawnych jest podobna jak ogółem w Polsce. Z rysunku 1 wynika, że najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem podstawowym ukończonym, nieukończonym lub brak wykształcenia - 42,4%, a najmniej liczną grupą są osoby z wykształceniem wyższym.

Osób niepełnosprawnych posiadających wyższe wykształcenie jest 4,4%. Jest to związane z tym, że niepełnosprawni często mają trudnienia w przemieszczanie się. Brak dogodnych systemów komunikacji lokomocyjnej, bariery architektoniczne, odległość od miejsca zamieszkania, to tylko niektóre powody, dla których tak mała liczba osób niepełnosprawnych nie ma wykształcenia wyższego.

---

⁴ *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013*. Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa 2005, s. 8.

⁵ B. Kołaczek, *Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Polsce. Uwarunkowania i skutki*, IPISS, Warszawa 2006, s. 46.

Rysunek 1. Struktura osób niepełnosprawnych w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia

Figure 1. The structure of the disabled people in the age of 13 and more ahead, according to their education level.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Osoby niepełnosprawne i ich gospodarstwa domowe, Część I Osoby niepełnosprawne*, GUS, Warszawa 2003, s. 65

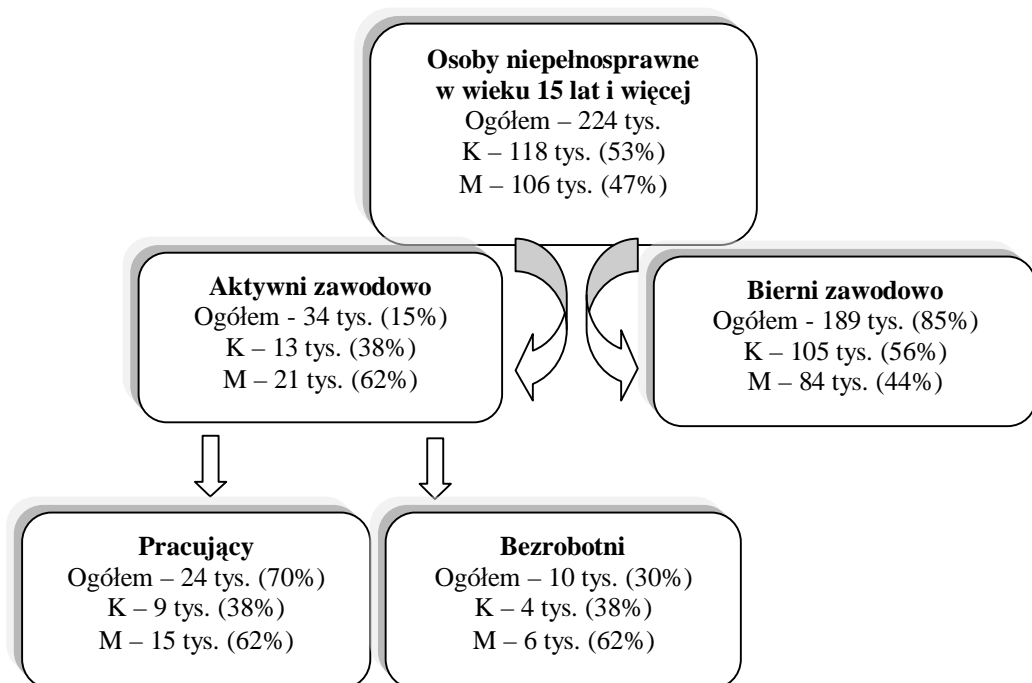
Source: Autor based on data from *Osoby niepełnosprawne i ich gospodarstwa domowe, Część I Osoby niepełnosprawne*, GUS, Warszawa 2003, s. 65

Udział procentowy osób niepełnosprawnych w wieku przedprodukcyjnym w województwie zachodniopomorskim w ogólnej liczbie społeczeństwa w 2002 roku nie przekroczył poziomu 5%. Wśród osób sprawnych udział ten jest pięciokrotnie wyższy i wynosił 26%.

Struktura osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w stosunku do ogółu osób niepełnosprawnych wyniosła 54%, z czego $\frac{3}{4}$ populacji znajdowało się w wieku niemobilnym (45-59 lat kobiety, 45-64 mężczyźni). Warto podkreślić, że mobilność przestrzenna, zawodowa, edukacyjna, czy prokreacyjna jest zdecydowanie osłabiona. Sytuacja odwrotna miała miejsce wśród osób sprawnych. Tam 70% osób była w wieku mobilnym (18 - 44 lata). Liczba osób niepełnosprawnych w wieku poprodukcyjnym wyniosła 95 tys. tj. 41,3% ogółu ludności. Natomiast wśród osób sprawnych zaledwie o połowę więcej. Różnica taka była spowodowana tym, że osoby niepełnosprawne miały coraz większe problemy z postępującą chorobą i nie łatwo im było podejmować pracę. Jest to proces naturalnie związany ze starzeniem się społeczeństwa.

Charakterystyka ekonomiczna osób niepełnosprawnych

Zasoby pracy to ludność aktywna zawodowo, na którą składa się ludność czynna zawodowo pracująca (faktyczne zasoby) oraz bezrobotni zarejestrowani, czyli ludność zdolna do podjęcia pracy w krótkim okresie czasu oraz poszukujący pracy krajowej (potencjalne zasoby pracy).

Objaśnienie: K – kobiety, M – mężczyźni

Rysunek 1. Struktura osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej według aktywności zawodowej i płci w województwie zachodniopomorskim

Figure 1. The structure of the disabled people in the age of 15 and more ahead, determined by professional activity and gender in the zachodniopomorskie region.

Źródło: Opracowani własne na podstawie *Osoby niepełnosprawne. Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny, Szczecin 2004, s. 147-157

Source: Autor based on data from *Osoby niepełnosprawne. Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny, Szczecin 2004, s. 147-157

Populację osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej podzielić należy względem charakterystyki ekonomicznej na aktywnych zawodowo i biernych zawodowo.

Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 roku liczba aktywnych zawodowo wyniosła 34 291 osób, co stanowi 16% ogółu niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej. Biernych w tym czasie było 84%. Porównując aktywnych i biernych zawodowo można zauważyć, że przewagę osób aktywnych zawodowo stanowią mężczyźni w liczbie (62%), natomiast wśród biernych zawodowo przewagę stanowią kobiety (56%) – patrz rys 1. Świadczy również o tym współczynnik aktywności ekonomicznej, który dla populacji mężczyzn wyniósł 20,1%, a dla kobiet 11%. Może być to spowodowane tym, że mężczyznom łatwiej podejmować pracę. Zależy to również od tego, w jakim stopniu (znacznym, umiarkowanym, lekkim) osoby są niesprawne. Im niższy stopień niepełnosprawności tym lepsza zdolność osób do podjęcia pracy.

Aktywni zawodowo

Miarami umożliwiającymi porównanie stopnia aktywności zawodowej w poszczególnych grupach ludności są współczynniki aktywności zawodowej i wskaźniki zatrudnienia. Określają one udział osób aktywnych zawodowo i pracujących w populacji osób w wieku 15 lat i więcej.

W odniesieniu do ogólnej populacji ludności województwa w wieku 15 lat i więcej ogółem w 2002 roku ponad połowa (55,4 %) była aktywna zawodowo, czyli pracowała (40,3 %) lub poszukiwała pracy. Jeżeli porównamy to do osób niepełnosprawnych zaobserwujemy, że ich aktywność ekonomiczna była znacznie niższa i odpowiednie współczynniki (wskaźniki) wynosiły 15,3 % i 10,8 %. Ogólnie można powiedzieć, że aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych w 2002 roku była 3-4 krotnie niższa niż ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej.

Struktura płci wskazuje, że mężczyźni niepełnosprawni częściej uczestniczą w rynku pracy niż niepełnosprawne kobiety, bowiem wskaźnik aktywności zawodowej dla mężczyzn wyniósł 56% w wieku przedprodukcyjnym i 63% w wieku produkcyjnym. Kobiety wykazują większą aktywność zawodową nad mężczyznami w wieku poprodukcyjnym (68%).

Według danych z 2002 roku najliczniejszą grupę osób niepełnosprawnych aktywnych zawodowo stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym w wysokości 31%, z czego 65% to osoby pracujące, a 35% to bezrobotni. Następnie z podstawowym ukończonym – 24,96% z czego 53% to osoby pracujące, a 47% bezrobotne. Wykształcenia nie uzyskało 551 osób (1,6% ak-

tywnych zawodowo). Osób z wykształceniem wyższym było tylko 9,18%, gdzie 88% osób pracowało, a w trakcie poszukiwania pracy lub korzystało z zasiłków dla bezrobotnych było 12%.

Tabela 1. Osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej według poziomu wykształcenia i aktywności ekonomicznej w województwie zachodniopomorskim w 2002 roku

Table 1. The disabled people in the age of 15 or more ahead, according to the level of education and economic activity in 2002, in the zachodniopomorskie region.

Wyszczególnienie	Ogółem	Wyższe	Policealne	Średnie	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Bez wykształcenia
Ogółem	224 446	9844	4002	48 674	45 218	94 224	21 986
Aktywni zawodowo w tym:	34 291	3 147	1 101	10 370	10 621	8 557	551
- pracujący	24 133	2 775	831	7 571	6 924	5 657	355
- bezrobotni	10 158	372	270	2 800	3 697	2 900	196
Bierni zawodowo	189 098	6 637	2 878	38 063	34 353	85 290	21 464

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Osoby niepełnosprawne. Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny, Szczecin 2004, s. 147-157⁶

Source: Autor based on data from *Osoby niepełnosprawne. Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny, Szczecin 2004, s. 147-157

Poziom wykształcenia osób aktywnych zawodowo jest podobny u mężczyzn jak i u kobiet. Dane z 2002 roku pokazują, iż mężczyźni z wykształceniem wyższym i zasadniczym zawodowym jest więcej niż kobiet. Stanowili oni odpowiednio 9% i 36% populacji aktywnych zawodowo mężczyzn niepełnosprawnych. Kobiety było więcej niż mężczyzn z wykształceniem policealnym, średnim oraz podstawowym ukończonym (odpowiednio 5%, 35% i 27%). Odsetek kobiety i mężczyźni z wykształceniem wyższym i bez wykształcenia był podobny, odpowiednio 8% i 2%.

⁶ W danych nie uwzględniono osób o nieustalonym statusie na rynku pracy.

Bierni zawodowo

W odniesieniu do ludności województwa ogółem w wieku 15 lat i więcej w 2002 roku 45,6% była bierna zawodowo. Jeżeli porównamy to do osób niepełnosprawnych zaobserwujemy, że ich bierność ekonomiczna była znacznie wyższa i wyniosła 84,7%. Ogólnie można powiedzieć, że bierność zawodowa osób niepełnosprawnych w 2002 roku była 2 krotnie wyższa niż ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej.

Liczba biernych zawodowo w 2002 roku wyniosła 189 098 osób. Najbardziej liczną grupę biernych zawodowo stanowią mężczyźni w wieku produkcyjnym – 56,3%. Natomiast w wieku poprodukcyjnym 68% to kobiety.

Według danych z 2002 roku (por. tabela 1) odsetek osób niepełnosprawnych z wykształceniem podstawowym ukończonym było 45%, a z zasadniczym zawodowym 18%. Osób z wykształceniem wyższym było tylko 3%.

Analizując poziom wykształcenia osób biernych zawodowo według płci, można zauważyć podobne relacje, jak w przypadku osób aktywnych zawodowych. Mężczyzn było więcej z wykształceniem wyższym oraz zasadniczym zawodowym (odpowiednio 4% i 26%). Kobiety dominowały z takim wykształceniem jak policealne, podstawowe ukończone i bez wykształcenia (odpowiednio 2%, 49% i 14%). Wykształcenie średnie kształtowało się w przypadku obu płci na podobnym poziomie – 20%.

Czynniki aktywizacji na rynku pracy

Praca jest ważnym elementem w życiu każdego człowieka. Dla większości ludzi stanowi ono podstawowe źródło utrzymania, stając się zarazem głównym środkiem zaspokajania potrzeb. Przyczynia się ona również do rozwoju osobowości człowieka oraz stymuluje jego aktywność, a dzięki wykonywaniu pracy wzrasta poczucie własnej wartości. Można wyróżnić trzy podstawowe funkcje, jakie spełnia praca w życiu niepełnosprawnych⁷:

- dochodową – praca powinna być podstawowym źródłem dochodów,
- rehabilitacyjną – przez wykonywanie pracy możliwy jest szybszy powrót niepełnosprawnego do sprawności,
- socjalizacyjną – aktywność zawodowa daje możliwości kontaktu z innymi ludźmi bądź zagospodarowania czasu wolnego.

Praca zawodowa jest w życiu niepełnosprawnych czynnikiem, który integruje tę grupę społeczną z pozostałą pełnosprawną częścią społeczeństwa. Lecz za nim pojawiają się na rynku pracy muszą oni pokonać wiele barier. Po pierw-

⁷ P. Frączek, *Determinanty aktywności niepełnosprawnych na rynku pracy*, „Polityka Społeczna” 2003, nr 11/12, s. 111.

sze, muszą oni wyjść z domu, następnie przemieścić się, zdobyć wykształcenie, zmierzyć się z prawem oraz pokonać negatywne nastawienie pracodawców i szerokich kręgów obywateli⁸.

Bariery architektoniczne są na ogół barierami pierwotnymi – pierwszymi w doświadczeniu społecznym osób niepełnosprawnych. Są one także źródłem barier wtórnych – w otoczeniu, edukacji, na rynku pracy w komunikacji i innych obszarach służących integracji społecznej. Od wielu lat utrzymują się te same bariery architektoniczne, a mianowicie⁹:

- dojście do budynków mieszkalnych i instytucji publicznych, co wymaga z korzystania ze schodów,
- zbyt ciężkie lub niewymiarowe drzwi wejściowe, zbyt wysokie progi lub uskoki w drzwiach,
- nierówności na ulicach lub ubytki podłoża oraz szczeliny chodników,
- miejsca parkingowe są zazwyczaj rezerwowane w strefie płatnego miejsca postojowego,
- tabor tramwajowy czy autobusowy komunikacji publicznej niedostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- brak urządzeń wspomagających pokonywanie schodów,
- powszechny brak przynajmniej jednej toalety dostosowanej do potrzeb ludzi niepełnosprawnych.

Istotnym elementem procesu otwierania drogi na rynek pracy jest kształcenie i przygotowanie zawodowe ludzi z ograniczoną sprawnością.

Współczynnik aktywności zawodowej utrzymuje się na bardzo niskim poziomie i wynosi on 16%. Składa się na to wiele przyczyn. Z jednej strony dominuje niska świadomość społeczna pracodawców wiążących zatrudnienie osób niepełnosprawnych wyłącznie z niedogodnościami, a z drugiej strony – niewiedza samych zainteresowanych, czyli niepełnosprawnych, niezadających sobie sprawy z możliwościami, jakie oferują im regulacje prawne, na przykład uwzględniając stan ich zdrowia zarówno w momencie poszukiwania pracy, jak i późniejszego jej świadczenia. Prawdopodobieństwo podjęcia zatrudnienia jest małe. Decydujący wpływ na zatrudnienia osób ma natężenie posiadanej niepełnosprawności – wraz ze wzrostem jej stopnia maleje prawdopodobieństwo zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych, długość okresu przebywania poza pracą z tytułu hospitalizacji oraz zdolność do samodzielnego poruszania się. O zatrudnieniu decyduje też poziom kwalifikacji. Im wyższe wykształcenie tym większe prawdopodobieństwo zatrudnienia. Jak wykazano wcześniej, dominują osoby w wykształceniu podstawowym (42%), w nie co mniejszym stopniu

⁸ A. Brzezińska, K. Maj, Z. Woźniak, *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, Wyd. Academica, Warszawa 2007, s. 69.

⁹ Tamże, s. 70-71.

z wykształceniem zasadniczym (20,5%) i średnim (21%). Możliwość przemieszczania się, w tym podróżowania jest jednym z podstawowych praw, jakie społeczeństwo powinno gwarantować swoim członkom. Osoby pozbawione możliwości przemieszczania tracą szanse na samodzielne życie, a tym samym uzależniają się od innych w podstawowych aspektach życia. Brak dogodnych systemów komunikacji lokomocyjnej, odległość od miejsca zamieszkania, to tylko niektóre powody, dla których tak mała liczba osób niepełnosprawnych podejmuje się edukacji czy zatrudnienia. Dlatego niezbędne jest podjęcie działań w celu usunięcia barier przemieszczania się takich osób.

Przy omawianiu wykształcenia konieczne jest także uwzględnienie wpływu stażu pracy i posiadania dodatkowych kwalifikacji zawodowych na zatrudnienie osoby niepełnosprawnej. Osoby, które posiadają dodatkowe kwalifikacje i długi staż pracy cechuje większe prawdopodobieństwo podjęcia pracy. Osoby niepełnosprawne mają znacznie utrudniony dostęp do zatrudnienia na otwartym rynku pracy. Otwarty rynek pracy w swoim założeniu dostępny jest dla wszystkich zainteresowanych, w odróżnieniu do chronionego (zamkniętego) rynku pracy, polegającego na zatrudnianiu na specjalnych warunkach dostosowywanych do psychofizycznych możliwości i ograniczonej wydajności osób niepełnosprawnych¹⁰. Grupa wiekowa czy niepełnosprawność sytuują daną grupę wśród osób będących w „szczególnej sytuacji na rynku pracy”¹¹ znacznie obniżają jej szanse na zatrudnienie. W ocenie samych osób niepełnosprawnych, nie tylko bariery architektoniczne, lokomocji, wykształcenie, dostęp do otwartego rynku pracy i koszty zatrudnienia osób z ograniczoną sprawnością stanowią barierę ich aktywizacji ekonomicznej. Głównym przeciwnikiem są postawy społeczne, w tym także postawy pracodawców.

Barriere społeczne wiążą się z wszelkimi uprzedzeniami. Są to stereotypy, tendencje izolacyjne, wyniki obojętności i strachu. Powstają one bezpośrednio z postawami: rodzicielskimi (rodzice, którzy od najmłodszych lat mówią dziecku o niemożności podjęcia pracy i sugerują bierność zawodową), profesjonalistów (często wzmacniają stygmatyzację poprzez proponowanie tylko wybranych zawodów), pracowników, jak i samych pracodawców w stosunku do osoby niepełnosprawnej. Istotnym problemem jest przede wszystkim brak minimalnej wiedzy na temat tej grupy osób, ich możliwości zawodowych oraz form pomocy pracownikom w zakresie dostosowania miejsca pracy do ich potrzeb.

Pracodawcy, jako część konkretnego społeczeństwa także nadal tkwią w kręgu stereotypów i uprzedzeń wobec osób niepełnosprawnych, jednak

¹⁰ T. Majewski, *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 1995, s. 113.

¹¹ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. 2004, nr 99, poz. 1001, art. 49.

tym, co ich różnicuje jest wynik ekonomiczny przedsiębiorstwa. Istnieje obawa przed kosztami, jakie poniesie pracodawca zatrudniając osobę z ograniczoną sprawnością, lęk przed zewnętrznym nadzorem i nasilonymi kontrolami przebiegu pracy osób niepełnosprawnych oraz lęk przed stratami ekonomicznymi i „psuciem produktu”¹². W celu utrzymywania się tych samych barier i trudności z przystosowaniem środowiska fizycznego należy upatrywać przede wszystkim w tym, że zajmuje się tymi kwestiami zbyt wiele instytucji. Dotychczasowe zadania zbyt często mają charakter indywidualny, pozbawione są koordynacji i konsultacji z przedstawicielami osób niepełnosprawnych już na etapie planowania. Jednakże istnieje też pozytywna strona. Aby zwiększyć swoje szanse na zatrudnienie i dostosować je do swojego stanu zdrowia osoby niepełnosprawne mogą wykorzystać regulacje prawne dotyczące tak zwanego elastycznego zatrudnienia. Skierowane jest ono do wszystkich pracowników. Odchodzi się od tradycyjnego pojęcia stosunku pracy, umożliwiając stronom znaczną swobodę w jego kształtowaniu i dostosowaniu do potrzeb. Może stać się to atrakcyjną propozycją dla wielu osób niepełnosprawnych. Obejmuje ono kilka elementów składających się na daną elastyczność, a mianowicie: elastyczne formy zatrudnienia, elastyczny czas pracy, elastyczne miejsce pracy i sposoby wynagrodzenia¹³. Znaczna część osób niepełnosprawnych nie jest w stanie konkurować z osobami pełnosprawnymi na otwartym rynku, dlatego wymagają one wsparcia. Zapewniają to przepisy skierowane do pracodawców, którzy z tytułu zatrudnienia osób niepełnosprawnych mogą otrzymać pomoc z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w postaci między innymi: dofinansowania wynagrodzenia, składek na ubezpieczenie społeczne, czy też zwrotu kosztów ich zatrudnienia, jak i do osób niepełnosprawnych rozpoczynających działalność gospodarczą m.in. dzięki preferencyjnym pożyczkom z PFRON-u. Osoby niepełnosprawne mają również możliwość uczestnictwa w działaniach zorganizowanych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Polegają one na subsydiowaniu zatrudnienia, czy też na reintegracji zawodowej lub społecznej poprzez zakładanie spółdzielni socjalnych, zatrudnienie socjalne. Również wolontariat zwiększa szansę podjęcia zatrudnienia.

¹² A. Brzezińska, K. Maj, Z. Woźniak, op. cit. s. 80-82.

¹³ Zob. E. Giermanowska (red), *Młodzi niepełnosprawni – aktywizacja zawodowa i nietypowe formy zatrudnienia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 19-22.

Podsumowanie

Populacja osób niepełnosprawnych staje się systematycznie coraz liczniejsza (przyrost o 46,1% osób niepełnosprawnych), co wynika z postępującego procesu starzenia się społeczeństwa (70% osób niepełnosprawnych to osoby powyżej 50 roku życia), wzrastającej liczby wypadków komunikacyjnych, i wypadków przy pracy. Duża część osób z ograniczoną sprawnością ma niskie wykształcenie (42%), co przekłada się na niski udział w rynku pracy tejże grupy.

W latach 90. populacja ta powiększyła się również z przyczyn ekonomicznych, choć związek wydaje się tylko pozorny, to jest jednak prawdą. Świadczenie związane ze stopniem niepełnosprawności (ich łatwością uzyskania), stały się formą alternatywnego źródła utrzymania. Formy pasywne świadczeń dla bezrobotnych przechodziły często formę świadczeń socjalnych z ZUS lub MGOPS.

Taka sytuacja rodzi konieczność różnicowania i indywidualizowania pomocy adresowanej do tych osób, poprzez tworzenie warunków do zdobywania wykształcenia, jako podstawy przyszłej pracy zawodowej, podnoszenie kwalifikacji zawodowych, rehabilitacji społeczno-zawodowej i tworzenie nowych miejsc pracy traktowane, jako etap przejściowy przed zatrudnieniem w otwartych zakładach pracy. Żeby wzmacniać aktywność zawodową osób niepełnosprawnych w społeczeństwie potrzebna jest taka polityka społeczna, która uwzględni to w działaniach i odpowiedzialności swoich podmiotów na różnych szczeblach jej realizacji.

Osoba niepełnosprawna może być równie wartościowym pracownikiem, co osoba pełnosprawna i co więcej również bardzo lojalnym. Aby walczyć z bezrobociem osób niepełnosprawnych można po pierwsze: wpływać na postawy pracodawców przez oferowanie im najbardziej efektywnych i sprawdzonych w innej pracy osób niepełnosprawnych, a po drugie: utrzymywać dobre kontakty z pracodawcami zatrudniającymi lub mogącymi zatrudnić niepełnosprawnych¹⁴.

Każdy z nas potrzebuje motywacji do nauki i pracy, czasem także do aktywności w życiu codziennym. Działania ukierunkowane na zwiększenie aktywności osób niepełnosprawnych na rynku pracy powinny zmierzać w kierunku podniesienia poziomu wykształcenia oraz zdobycie nowych kwalifikacji zawodowych. O godne warunki, mobilizujące ludzi niepełnosprawnych do podjęcia nauki na poziomie średnim i wyższym, powinny zabiegać jednostki edu-

---

¹⁴ Zob. A. Kapelski, *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy*, „Edukacja ustawiczna dorosłych” 2002, nr 4, s. 82-86.

kacyjne przy jednoczesnym wsparciu organizacji i instytucji merytorycznie do tego powołanych.

Niezwykle ważne jest także przełamanie uprzedzeń pracodawców i pracowników w stosunku do tej grupy osób, a także wsparcie finansowe małych firm, których nie stać na dostosowanie stanowisk pracy. Pracodawcy muszą porzucić stereotypowe myślenie o niepełnosprawnych i dostrzec ich różnorodność pod względem kwalifikacji, umiejętności i możliwości pracy. Kwestia zmiany mentalności wymaga czasu, cierpliwości, uporów i konsekwencji, a tego osobom niepełnosprawnym na pewno nie brak.

Bibliografia:

1. A. Brzezińska, K. Maj, Z. Woźniak, *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy*, Wyd. Academica, Warszawa 2007.
2. P. Frączek, *Determinanty aktywności osób niepełnosprawnych na rynku pracy*, „Polityka Społeczna” 2003, nr 11/12.
3. E. Giermanowska (red), *Młodzi niepełnosprawni – aktywizacja zawodowa i nietypowe formy zatrudnienia*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
4. A. Kapelski, *Osoby niepełnosprawne na rynku pracy*, „Edukacja ustawiczna dorosłych” 2002, nr 4.
5. Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998.
6. B. Kołaczek, *Zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Polsce. Uwarunkowania i skutki*, IPISS, Warszawa 2006.
7. T. Majewski, *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 1995.
8. *Osoby niepełnosprawne i ich gospodarstwa domowe, Część I Osoby niepełnosprawne*, GUS, Warszawa 2003.
9. *Osoby niepełnosprawne. Województwo zachodniopomorskie*, Urząd Statystyczny, Szczecin 2004.
10. *Strategia Polityki Społecznej na lata 2007-2013*. Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa 2005.
11. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

ECONOMIC ACTIVITY OF THE DISABLED PEOPLE ON THE LABOUR MARKET IN THE ZACHODNIOPOMORSKIE REGION

Outline content: We should consider the participation of the disabled people on the labour market in terms of the economic and noneconomic aspects. The professional activity of handicapped people is often their very best way for rehabilitation as well as a great chance to get back to the normal life. Furthermore there is another aspect which matters not only for disabled people, the salary. Professional activation should have been the crucial element of the social-economic policy of the country. The aim of the work is the analysis of the disabled people on the labour market in zachodniopomorskie region. The data which have been used in this work were taken from the Common National Index. The analysis concerns the active and the passive professional attitudes of the disabled people. The very great influence on the quality of the indexes have their health situation and their demographics features. The last part of the work contains features which proactivate or deactivate disabled society on the labour market.